
**СОЦИО-ЕКОНОМСКА АНАЛИЗА ПОЉОПРИВРЕДЕ ЗА ИЗРАДУ
ЛОКАЛНИХ ПЛАНОВА РАЗВОЈА У ПИЛОТ ОПШТИНАМА**

ОПШТИНЕ МАЛИ ЗВОРНИК

Јелена Чубрило Вранац
јун 2019

Увод

Социо-економска анализа спроведена је у оквиру пилот пројекта појединачне анализе 5 локалних самоуправа, а као део обухватнијег приступа чија је сврха пилотирање новог приступа координације јавних политика у складу са Законом о планском систему. Пројекат је усмерен на успостављање система планирања у изабраним пилот општинама, а крајњи циљ израда Планова развоја ЈЛС у складу са Законом о планском систему у следећих 5 локалних самоуправа: Куршумлија, Бачки Петровац, Петровац на Млави, Мали Зворник и Сјеница, на основу доступних методолошких смерница из усвојених подзаконских аката.

Полазна тачка за израду Планова развоја ЈЛС је социо-економска анализа. Која се одвија у 4 кључна сектора:

1. Сектор заштите животне средине, сектор енергетике, сектор саобраћаја и комуникације,
2. Сектор урбанизма, просторног планирања и грађевинарства
3. Сектор економске и развојне политике, сектор тржишта рада
4. Сектор пољопривреде и руралног развоја

Методологија

Ова четири сектора у оквиру пројекта посматрају се кроз призму циљева одрживог развоја (ЦОР) Агенде 2030 усвојеним резолуцијом на УН самиту 2015. године и њихове примењивости и локализације за изабраних 5 пилот ЈЛС. Приликом израде социо-економске анализе биће коришћени упитници/прилози који су дефинисани за спровођење анализе ефеката за документе јавних политика. Поред тога биће анализирано тренутно стање у пољопривреди и руралном развоју у оквиру ЈЛС везано са јавним политикама на локалу, региону, националном нивоу као и глобалном контексту, уз анализу ефеката и трендова у предходном периоду. Анализа ће се водити пре свега циљевима одрживог развоја (ЦОР) Агенде 2030 и њиховом примењивошћу на сектор пољопривреде и руралног развоја у оквиру конкретне ЈЛС, те ће послужити за креирање Плана развоја ЈЛС.

I фаза - Анализа докумената. Анализа докумената подразумева анализу постојећих планских докумената у ЈЛС везаних за пољопривреду и рурални развој (Стратегију руралног развоја ЈЛС, Стратегију или акциони план (одрживог) развоја ЈЛС, организацију рада ЈЛС у области пољопривреде и руралног развоја, Програм мера подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја општине, Програм заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта општине (оба програма за 3 године уназад), Програм развоја Подриња, Национални програм руралног развоја од 2018. до 2020, Национална Стратегија пољопривреде и руралног развоја за период 2014 - 2024., Common Agricultural Policy EU, Стратешки циљеви УН организације за храну и пољопривреду (ФАО), Глобални циљеви одрживог развоја, усвојени од стране Уједињених нација, (документ под називом Агенда 2030), Буџет општине, посебно програмски део буџета и његово извршење, Попис пољопривреде из 2012 године.

II фаза - Мерење перформанси општина кроз попуњавање и анализу упитника за мерење учинка ЈЛС у пољопривреди и руралном развоју.

III фаза- Прикупљање података путем интервјуа. Поред података прикупљених кроз СКГО упитнике за мерење учинка ЈЛС, обављени су интервјуи са питањима која нису обухваћена у оквиру СКГО упитника.

IV фаза - Анализа података, припрема кратког аналитичког прегледа са основним препорукама
IV фаза

V фаза- Достављање извештаја ЈЛС на преглед и одобрење.

Пољопривреда и рурални развој

Општина Мали Зворник је једна од најмањих општина у Србији, површине од 184км², са 12482 становника према попису из 2011. године, док је у 2017. години према расположивим подацима било 11.550 становника. Сама општина спада у 4 групу развијености односно развијеност испод 50% републичког просека.

У Малом Зворнику послује свега 76 привредних друштава и 355 предузетника.

Табела 1.

АКТИВНА ПРИВРЕДНА ДРУШТВА И ПРЕДУЗЕТНИЦИ

Активна привредна друштва	76	(2017)
Активни предузетници	355	(2017)
Подстицаји регионалног развоја (у хиљадама РСД)	24854	(2017)

Извор: Агенција за привредне регистре.

Мали Зворник има 11 сеоских (руралних) насеља и једно градско. Рурална насеља у гавном излазе на магистралу и својим географским карактеристикама нека су предодређена за равој пољопривреде те у оквиру њих имамо већи број газдинстава Басина, Дона Борина и Радаљ.

Са социоекономског становишта можемо приметити да је у општини која броји 11.550 становника укупно ангажованих у пољопривреди око 2845 што је значајан број односно 24,63% становништва. У оквиру расподеле жене учествују значајно у раду на газдинствима али не и у управљању истим. Те имамо само 284 жена носилаца газдинства тј свега 21%. Ова категорија је значајна и са становишта агенде 2030, јер даје податке и о власништву као и управљању земљом и самим газднством.

Табела 2. Радна снага на породичним газдинствима, према активностима – Извор попис пољопривреде 2012.

Место	Број ПГ	Укупно агнажован и	Број лица која обављају и другу профитабилну активност УКУПНО									
			број носилаца газдинства			супружници НГ			остали чланови породице			стално запосленина ПГ
			укупн о	женск и	мушк и	укупн о	женск и	мушк и	укупн о	женск и	мушк и	укупно
Мали Зворник	2090	2845	1350	284	1066	1021	1000	21	474	242	232	0
Амајић	32	38	22	4	18	12	12	0	4	3	1	0
Брасина	328	494	234	46	188	160	155	5	100	49	51	0
Будишић	53	88	35	10	25	24	24	0	29	10	19	0
Велика Река	138	185	92	26	66	66	65	1	27	15	12	0
Вољевци	153	238	98	17	81	96	95	1	44	22	22	0
Доња Борина	362	490	242	54	188	164	156	8	84	38	46	0
Доња Трешњица	144	169	54	18	36	83	82	1	32	21	11	0
Мали Зворник	91	77	51	12	39	14	14	0	12	7	5	0
Радаљ	537	747	371	55	316	280	277	3	96	54	42	0
Сакар	92	129	56	6	50	50	49	1	23	11	12	0
Цулине	107	128	60	24	36	53	52	1	15	8	7	0
Читлук	53	62	35	12	23	19	19	0	8	4	4	0

Пољопривредно земљиште

Најплодније земљиште је алувијалног типа, заступљено у атарима свих насеља, али у различитом обиму, Најквалитетнија земљишта, I – IV класе, заузимају 12,12% укупног пољопривредног земљишта, али на њима су већим делом изграђена насеља и индустријска зона.

Према подацима Пописа пољопривреде из 2012. године општина Мали Зворник располаже са 5913 ха пољопривредног земљишта од чега је 2.722,97 ха коришћеног пољопривредног земљишта. Ливаде и пашњаци чине већину 50,36% , док оранице и баште чине свега 34,43% коришћеног пољопривредног земљишта, а 306 ха чине воћнаци. Према расположивим подацима државно пољопривредно земљиште простире се на 400,15 ха, али нема заинтересованости за закуп истог.

Земљишни поседи су уситњени просек КПЗ по ПГ је 1,3 ха што је знатно изпод просека Србије (5,44ха) и Мачванског округа (3.61ха).

Поред пољопривредног земљишта шуме представљају значајан потенцијал и захватају преко 50% укупне територије Малог Зворника.

На основу оваквог земљишног капацитета можемо закључити да развој пољопривреде овог подручја треба усмерити ка производњи воћа, прврћа, те сточарској производњи базираној на испашаи, развоју пчеларства а поготово сакупљачкој пољопривреди – везаној за шумске плодове и лековито биље.

Табела 3. Коришћено пољопривредно земљиште

Коришћено пољопривредно земљиште, 2012. (у ха)

Окућница	102,76
Оранице и баште	937,63
Воћњаци	306,04
Виногради	0,24
Остали стални засади	4,95
Ливаде и пашњаци	1371,35
Укупно	2722,97

Извор: Попис пољопривреде, РЗС.

Хидрологија

Општина Мали Зворник највећим делом своје територије излази на реку Дрину, а од тога више од половине водотока чини хидроакумулација Зворничко језеро.

Слив реке Дрине на територији општине Мали Зворник чине бројне мање притоке бујичног карактера, од којих најзначајније представљају Радаљска река, Боринска река, Борањска река и Велика река.

Мали зворник одликује веома богата хидрографска мрежа, на 1 км² површине долази чак 1,1 км воденоструја, односно на 184км² површине долази 205 км река. На територији општине постоје и два језера.

Режим поземних је у директној зависности од режима падавина. Квалитет поземних вода, али оних које су узете као потенцијална изворишта за водоснабдевање становништва општине Мали Зворник, је такав да у погледу хемијског састава задовољавају потребне критеријуме и услове о употреби воде за пиће, док према бактериолошком саставу не задовољавају и потребно је предузети мере за њихово обавезно хлорисање пре употребе.

Може се закључити да општина Мали Зворник располаже изузетним водним ресурсима који нису искоришћени у мери могућег рационалног коришћења. Карактеристична геоморфолошка и хидрографска богатства природне средине, која је великој мери очувана, главни су адуту развоја самог града и целе општине Мали Зворник.

Иако је хидролошки положај Малог Зворника изузенто повољан према подацима РЗС наводњава се само 17ха обрадивих површина, и то 7ха ораница и башти и 6 ха воћа.

Реке које нису у довољној мери искоришћене, треба искористити за наводњавање земљишта под пољопривредним културама, за производњу рибе, као и за развој угоститељства и туризма.

Рибарство и развој ловног риболова као туристичког потенцијала за сада није довољно искоришћен, али се при планирању мора пазити на одрживост,

Општина Мали Зворник има компаративну предност што се тиче стања и очуваности животне средине. Површински највише простора заузимају шуме, које представљају велики природни потенцијал ове општине.

Шуме и шумско земљиште

Према попису пољопривреде из 2012. На територији општине Мали Зворник имамо 1996 ха док према подацима РЗС укупно шумско земљиште општине Мали Зворник износило је 9.320 ха односно 50,7% територије целе општине.

Шуме на подручју општине налазе се у приватном сектору 44,9% и у државном ЈП "Србија шуме" 55,1%.

Листопадно је око 80% шумских површина у главном букове шуме, а у долини Дрине заступљени су и топола и врба.

Шуме у општини Мали Зворник посебно су богате срнећом дивљачи, дивљим свињама, зечевима, фазанима, дивљим паткама и јаребицама. Додатно богатство шума представљају шумски плодови, печурке и лековито биље.

Можемо закључити да су шуме велико богатство и развојни потенцијал општине како са привредног тако и са аспекта развоја пољопривреде кроз послове скупљања шумског воћа, гљива, лековитог биља, развоја руралног и ловног туризма, уз велику пажњу за заштиту животне средине и одрживост развоја ових грана (пољо)привреде.

Пољопривредна производња и газдинства

Општина Мали Зворник спада у неразвијене општине 4 категорије развијаности, тј. девастрана подручја. Изражен је пораст одлива радно способног становништва, али има повољан географски положај како због главног друмског комуникационом правцу Западне Србије, тако и због пограничног подручја и великог утицаја Зворника. Одликује је је богатство шумских и водних ресурса који нису довољно искоришћени.

Просечна површина КПЗ по домаћинству у општини Мали Зворник на основу података пописа пољопривреде из 2012 године била је 1.3ха и представља најмању површину у оквиру Мачванског округа чији је просек 3.61 ха. Ово нам указује да су пољопривредна газдинства веома уситњена и да нема концентрисане производње, иако се пољопривредом бави 25% становништва.

Пољопривреда има потенцијала али услед значајне уситнености поседа, недовољне опремљености као и традиционалног начина бављења пољопривредном није довољно искоришћена. Већински се гаје се житарице на малим поседима застарелом механизацијом те је потребно производњу заснивати на другим основама (попут органске производње, воћарске и повтарске производње, те сточарства са што више испаше).

Табела 4. Пољопривредна газдинства

Пољопривредна газдинства	2092	(2012)
Годишње радне јединице (број)	1366	(2012)
Двоосовински трактори	328	(2012)
Условна грла (број)	3070	(2012)

Извор: Попис пољопривреде, РЗС.

Мушкарци су носиоци пољопривредног газдинства док се сва радна снага прибавља од чланова породице и рођака. Интересантно је да имамо само 3 стално запослена у целој општини на газдинствима привредних лица, а свега 17 сезонских радника према подацима пописа пољопривреде 2012. радило је у целој општини.

Већина пољопривредних газдинстава има јако оскудан и веома застарео техничко технолошки парк, те на подручју целе општине по попису пољопривреде имамо свега 5 комбајна, 170 једноосовинских трактора чија је старост преко 10 година (167 ком), док је двоосовинских трактора нешто више 328 ком, свега 10 двоосовинских трактора је новије производње тј. испод 10 година. Прикључне машине су у нешто већем броју, али су и оне углавном амортизоване.¹

Примећује се значајна расходованост и застарелост механизације, као и потреба да се овом проблему приступи кроз развој технолошких прстенова или других модела организоване набавке нове механизације и опреме за пољопривреду уз уруживање и заједничко коришћење да ли на нивоу села или на нивоу удруживања према начину производње. Веома је не рационална куповина нове скупе опреме и механизације за тако уситњене појединачне поседе.

Опремљеност и стање пољопривредних објеката у домаћинствима није на завидном нивоу, што је очекивано у односу на величину самих газдинстава и њихову економску моћ. На територији

¹ Извор Попис пољопривреде 2012.

општине има објеката за гајење стоке скромних капацитета и опремљености, не постоје хладњаче, постоји 5 објеката за силажу, скромних капацитета, кукуруз и пшеница се чувају у кошевицама или амбарима.

Повећање продуктивности кроз већу опремљеност и трансфер знања пропознато је на у оквиру Стратегије одрживог развоја општине 2019 до 2025. године, у складу је са Националним програмом руралног развоја од 2018. до 2020. и другим стратешким документима како на нивоу државе тако и са стратешки циљеви УН организације за храну и пољопривреду (ФАО) и ЦОР. Посебно је охрабрење што општина ове активности већ спроводи у оквиру Програм мера подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја општине кроз подстицање улагања у прерађивачке капацитете индивидуалних породичних газдинстава, као и набавку опреме и механизације на истину. Потребно је вршити усмеравање на удруживање и плански приступ изградњи прерађивачких капацитета који би подмирили потребе више произвођача, што је и наведено у оквиру СОР – општи циљ 1.4. Повећање продуктивности у пољопривредној производњи.

Вишегодишњи засади

Иако се простиру само на 306 ха вишегодишњи засади представљају шансу развоја пољопривредне производње на малим парцелама. Они су радно интензивни али и доносе солидне приходе. Од вишегодишњих засада на територији општине присутни су засади малине, купине и шљиве. Малина је заступљена на 72 ха, погодују јој услови и производња и принос су стабилни, купина варира у квалитету и квантитету и заступљена је само на 8ха те се не очекује тренд развоја ове културе. Већина засада је под шљивом која се користи у даљој преради или за ракију или у сушарама за производњу сувих шљива. Шљива се производи на око 178ха, од чега 85% производње иде за производњу ракије, 5% у сушење и 5% за прераду у пекмезе и цемове, 5% се пласира на пијацама. Интересантноје да је 33 "Подриње" имало инустриске сушаре у три села, али ова задруга престаје са радом, што има за последицу смањење интересовања за производњу и прераду шљиве у целој општини.

Да би се вишегодишњи засади проширили потребна је поновна организација произвођача у удружени облик деловања који би омогућио изградњу или искоришћење постојећих капацитета бивше 33 (сушаре) као и изградња хладњаче. Ово би омогућило индивидуалним газдинствима да не зависе од тренутних тржишних тренова и цена и да своју производњу могу да прласирају под повољним условима те да је прераде.

Развој вишегодишњих засада кореспондира са Општим циљем 1.2. Повећање Продуктивности у пољопривредној производњи односно специфичним 1.2.1. Унапређење постојеће пољопривредне производње – у оквиру ново усвојене Стратегије одрживог развоја општине Мали Зворник 2019-2025. године. Обухваћена је и спроводи се у скромном обиму кроз Програм мера подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја општине као и

Сточни фонд

Сточарска производња као и увећини ЈЛС бележи пад, овај пад је навише заступљен услед недостатка могућности да се у оквиру ПГ произведе довољна количина кабасте хране, услед малих и не ефикасних парцела под ратарском производњом.

Према попису пољопривреде из 2012, у општини је било 540 говеда, 5.882 свиња, 7.051 оваца и 31.634 живине. Узгој оваца, свиња и живине се не мења и углавном је број једнак броју пописаних у 2004. год. Велика промена се међутим огледа у броју говеда, који је 2004.год износио 1.328.

Сточарство има, и убудуће би требало да има у још већој мери, посебно важно место и улогу у структури производног потенцијала пољопривреде општине Мали Зворник, не само због високе заступљености ливада и пашњака, већ и због тесних међузависности са развојем биљне производње.

Табела 5. Сточни фонд

Говеда	541
Свиње	5882
Овце	7051
Живина	31634
Укупно	45108

Извор: Попис пољопривреде, РЗС.

Потребна су значајна улагања како у сточни фонд тако и у опремање домаћинстава за држање животиња али и прераду меса и млека, као и у поспешивање ратарске и поизвосње кабасте хране за исхрану стоке.

Са становишта развојних шанси значајно је издвојити пчеларство. Повољнија ситуација је што се тиче развоја пчеларства које доживљава експанзију због доброг природног потенцијала богатство шумским земљиштем и рекама. Те се на основу тренутних процена у општини налази преко 1370 кошница. ЈЛС је препознала овај развојни потенцијал те у оквиру програма мера суфинансира пчеларство. Потребно је усмерити улагања у развој медоносних култура и наставити са подстицајима за развој ове просперитетне делатности.

Недовољно искоришћен је капацитет развоја рибарства, иако ЈЛС има изузетно позитивне услове за развој рибарства тренутно постоје свега 3 пастрмска рибњака скромних капацитета.

У оквиру Стратегије одрживог развоја општине, посебно њеног акционог плана преознат је значај сточарства. Усмерена активност ка повећању сточног фонда и раса које су погодне за испашу, те аутохтоних врста, подстицање производње кабасте хране као и улагање у пчеларство и рибарство простиру се кроз општи циљ 1.1. Развој и унапређење система стицања и трансфера знања и вештина, иновација и развоја људских потенцијала у пољопривреди и руралној економије као и кроз Програм мера подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја општине.

Удруживање

Задругарство је било заступљено и има традицију, као и у осталим крајевима Србије постојале су бројне ЗЗ. На територији Малог Зворника налазила се и једна од највећих ЗЗ "Бошко Марковић" која је имала преко 300 запослених али је угашена, и уместо ње је отворена ЗЗ "Подриње" која се није бавила пољопривредном производњом већ набавком потребних ресурса за пољопривредну производњу и трговином пољопривредним производима. Иако ЈЛС карактерише изузетно уситњена пољопривредна производња покушаји удруживања нису уродили плодом. Тренутно на територији општине постоји само једна сточарска задруга. Веома

је специфично што нема ни удружења пољопривредника па предстоји велики рад у овој области, како би се појединачни капацитети који постоје што боље искористили.

Потребно је уложити много рада у изналажење правог модела за удруживање како за наступ на тржишту тако и за набавку ресурса и изградњу прерађивачких капацитета. Ова област у наредном периоду треба да је у фокусу ЈЛС, јел представља кључ ефикасних улагања и повећања продуктивности пољопривреде целе општине.

Информисаност пољопривредника

На територији општине ретко кад се организују предавања и стручне посете како научних тако и државних институција задужене за пољопривреду. Подручна пољопривредна стручна служба се налази у Лозници и обилази одређени број унапред изабраних газдинстава дајући им савете, те организује 2 пута годишње предавања у оквиру свог рада.

Информације пољопривредни произвођачи најчешће добијају у самој општини преко запослених задужених за пољопривреду и рурални развој који им помажу у процесу регистрације ПГ, пријаве за актуелне конкурсе. Локална радио станица представља најчешће коришћен канал за палсирање информација.

Информисаност пољопривредника, упознавање са могућностима финансирања као и трансфер знања ЈЛС је препознала као тренутни проблем те је у оквиру Стратегије одрживог развоја општине добило високи приоритет у оквиру општег циља 1.1. .1. Развој и унапређење система стицања и трансфера знања и вештина, иновација и развоја људских потенцијала у пољопривреди и руралној економије.

Стање и трендови руралног развоја

У оквиру општине Мали Зворник издваја се 12 насеља, од чега једино Мали Зворник има карактеристике урбане средине остала насеља Амајић, Брасина, Будишић, Велика Река, Вољевци, Доња Борина, Доња Трешњица, Радаљ, Сакар, Цулине и Читлук су сеоска насеља.

Упоредјујући попис становништва из 2001 и 2011. Године можемо закључити да општина и сва насеља бележе негативан тренд одлива становништва. Општина је у 2001. бројила 14.076 становника, 2011. године 12.482 док је процена да у 2017. броји свега 11.550 становника.

Густина насељености је знатно испод просека у 2011. Општина је имала 67,8 становника по км² док у 2017. тај број пада 62,77, што је знатно мање од републичког просека од 81,3 становника по км².

На основу података РС општина Мали Зворник бележила је различите демографске трендове током година, у периоду развоја хидроелектране "Зворник" и развоја пратеће индустрије Мали зворник је бележио значајан раст становништва што досељавањем што природним прираштајем. У периоду 1948 и 2001. Године број становника увећао се за 5.040. односно 55,38%. Након тог периода односно у распону између два пописа 2001 и 2011. Мали Зворник бележи пад становништва који је узрокован социјекономском и политчком ситуацијом – пре свега услед губитака посла у процесима приватизације.

Изградња ХЕ Зворник значајно је утицала на трендове развоја овог подручја, дошло је до прилива новог становништва које није имало земљу у свом власништву, а и локално становништво је услед идустиријализације тражило посао ван пољопривреде. Након 90тих година прошлог века овај тренд се мења, и више становника се услед губитака посла почиње бавити пољопривредом.

Табела 6. Упоредна табела запослености у 2013 години

Запослени у 2013. години	Укупно	Учешће жена %	Запослени у правним лицима (привредна друштва, предузећа, установе, задруге и друге организације)	Приватни предузетници (лица која самостално обављају делатност и запослени код њих)	Број запослених на 1000 становника
Република Србија	1.715.163	46,2%	1.338.082	377.081	239
Мачванска област	50.441	46,1%	37.158	13.283	172
Општина Мали Зворник	1.505	39,1%	1024	481	124

Извор: РЗС - Општине и региони у Републици Србији 2014.

Највећа запосленост је у обравању 14,4%, вађењу руде и камена 8.9%, здравства социјалног рада 7,6% и у енергетици 5.5%.

Рурална инфраструктура

Мали Зворник спада у најмање и најмлађе општине у Србији, погранично је подручје са добрим природним карактеристикама, али и веома добром саобраћајном инфраструктуром. Друмски саобраћај се одвија преко саобраћајнице I реда Лозница-Мали Зворник-Љубовија-Бајина Башта и II реда Радаљ- Радељска Бања –Шарена Буква.

Табела ... Путна мрежа на територији општине Мали Зворник у 2014. Години – Извор - РГС

Укупно	Савремени коловоз	Државни путеви I реда		Државни путеви II реда		Општински путеви	
		Укупно	Савремени коловоз	Укупно	Савремени коловоз	Укупно	Савремени коловоз
171,180	84,630	9,930	9,930	24,500	24,500	136,750	50,200

На територији општине налазе се само две бензинске станице што не задовољава потребе становништва али ни пољопривреде и руралног развоја.

Квалитет и разгранатост аутобуске мреже и стајалишта у селима у главном задовољава потребе руралног становништва, постоји по једно стајалиште у насељеним местима, а половина насеља и онако излази на магистрални пут.

Иако је ХЕ Зворник на територији општине, напајање села електричном енергијом карактерише проблеме са малим напоном, мада већина села имају своју трафо станицу, стурја је већином монофазна, те су потребна значајнија улагања електродистрибутивни систем.

Телекомуникациони ситем у руралним насељима је задовољавајући, у оквиру насеља постоје и раде три услужне Поште што углавном задовољава потребе руралног становништва али је далеко од идеалног стања пружања ових услуга.

ЈКП "Дрина" односи отпад из свих насеља општине, а општина нема своју депонију већ користи депонију у Лозници. На основу података отпад се из сеоских насеља скупља једном недељно.

Водоснабдевање – постоје два система за водоснабдевање под ингеренцијом ЈКП "Дрина" – централни градски и гравитациони тим са борјних система. Нека насеља користе само један од ових система док друга могу користити оба. Ипак 5.500 становника општине није прикључено ни на један систем те користе сопствене изворе чији је квалитет воде дискутабилан. Потребна су улагања у ову област. Канализациона мрежа постоји у Малом Зворнику, али не и у селима.

Здравствена заштита организована је у шест теренских амбуланти, од којих су амбуланте у Цулинама, Великој Реци и Брасини обновљене, док друге амбуланте у 4 насеља чека обнова. На подручју општине има укупно 4 апотеке, од чега 3 у приватном власништву. Социјална заштита се остварује преко Центра за социјални рад Мали Зворник.

Спортска инфраструктура на територији општине је недовољна, односно недовољно осавремењена. Постоји укупно 25 спортских објеката од чега се стадион налази у власништву ФК "Јединство", а остали у власништву општине и ХЕ Мали Зворник. Култура недовољно развијена на територији општине не постоји биоскоп, музеј нити позориште.

Предшколско образовање је заступљено у сеоским срединама 48 деце је обухваћено у свим селима.

Табела 7. предшколско и основно образовање у 2017. години

Предшколско образовање — капацитет, 2017.

	Укупно	Градска насеља	Остала насеља
Примљени	220	172	48
Уписани преко капацитета	27	27	0
Нису примљени због попуњености капацитета	0	0	0

Извор: Статистика образовања, РЗС.

Основно образовање у селима спроведено је у 4 подручна одељења

Основне школе — матичне школе	5	(2017)
Основне школе — подручна одељења	4	(2017)
Ученици уписани у основне школе — матичне школе		
у ниже разреде (I — IV)	282	(2017)
у више разреде (V — VIII)	419	(2017)
Ученици уписани у основне школе — подручна одељења		
у ниже разреде (I — IV)	84	(2017)
у више разреде (V — VIII)	0	(2017)
Нето стопа обухвата основним образовањем (%)	88,4	(2017)
Ученици који су завршили 8. разред основне школе	132	(2017)
Стопа завршавања основне школе (%)	110,0	(2017)
Стопа одустајања од школовања у основном образовању (%)	1,0	(2017)
Број деце обухваћене основним образовањем за децу са сметњама у развоју и инвалидитетом	0	(2017)
Број одраслих обухваћених основним образовањем	0	(2017)

Извор: Статистика образовања, РЗС.

Подршка ЈЛС развоју пољопривреде и руралном развоју

У оквиру општинске управе Мали Зворник послови пољопривреде и руралног развоја организовани су у оквиру радног места предвиђеног за ове послове, не постоји посебна радна јединица за пољопривреду и рурални развој. У оквиру ЈЛС постављен је члан већа тј. помоћник за област пољопривреде и руралног развоја али нису формирана друга радна тела. На основу упитника можемо видети да је потребно већи акценат ставити и на професионални развој и обуку запослених у ЈЛС из ове области. Ово је карактеристичан и уобичајени начин организације послова пољопривреде и руралног развоја у оквиру малих ЈЛС.

Када анализирамо ниво сарадње ЈЛС са заинтересованим странама на локалу по питањима ефикасног спровођења пољопривредне политике и руралног развоја на основу одговора из упитника закључујемо да је она на релативно ниском нивоу и заслужује већу пажњу, наиме припадници приватног и НГО сектора не учествују у доношењу пољопривредне политике нити стратешких докумената али учествују у њиховој имплементацији.

Када говоримо о међуопштинској и регионалној сарадњи ту је ситуација знатно боља — успостављена је међуопштинска сарадња а у оквиру стратешких докумената као један од циљева зацртано је за 2020-2021 и формирање територијалног партнерства за рурални развој (ЛАГ). Ово је од веома великог значаја јер ЈЛС Мали Зворник јесте једна од најмањих ЈЛС у Србији те треба да се умрежи са околним већим ЈЛС које истовремено представљају и потенцијална тржишта за пољопривредне производе. Поред тога значајна је и прекогранична сарадња са градом Зворником. Месне заједнице и села су према оцени у упитнику веома активне и поднеле су више од 10 иницијатива и локалних пројеката који су се у протеклим годинама финансирани од стране општне Мали Зворник. Руралном развоју општина Мали Зворник посветила је значајну пажњу кроз Програм подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја где око 50% укупних средстава усмерава на развој пре свега руралне инфраструктуре. На примеру 2018. године укупно утрушена средства за ову намену била су 36.303.278 динара што је значајна сума и за веће ЈЛС.

Анализом постојећих стратешких и оперативних докумената из области пољопривреде и руралног развоја можемо закључити да иако не постоји посебна стратегија за ову област, област

ЈЛС Мали Зворник у оквиру своје надлежности редовно доноси Програм заштите уређења и коришћења пољопривредног земљишта општне доноси се редовно од 2008. године. Мали Зворник доноси и спроводи веома опсежан Програм подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја још од 2013 године.

Мали Звоник редовно доноси годишњи програм за заштиту, уређење и коришћење пољопривредног земљишта, иако је површина државног пољопривредног земљишта у овој општини веома скромна тек око 400ха, општина издваја и сопствена средства за реализацију Програма. Приходи од лицитације државног земљишта на територији општине Мали Зворник изузетно су скромни од 30.000 до 50.000 динара на годишњем нивоу али општина из буџета даје део средстава неопходан за мере наведене у Годишњем програму заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта.

[illegible]

Анализом програма а у складу са Стратегијом одрживог развоја општине, у 2019. години су предвиђена значајна улагања у уређење атарских путева у дужини од 2,5км, затим за анализу квалитета пољопривреног земљишта, као и за студиско истраживачке радове.

Табела 9. План радова на заштити, уређењу и коришћењу пољопривредног земљишта

Мали Зворник више од 2013. године доноси веома значајан и свеобухватан Програм подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја. У наставку анализиран је детаљно Програм за 2018. годину. У оквиру Програма подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја у 2018. години планирана су значајна средства:

Табела 10. Програм подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја у 2018. години планирана средства

Буџет	Вредност у РСД
Укупан износ средстава из буџета АП/ЈЛС планираних за реализацију Програма подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја (без пренетих обавеза)	89.252.600,00
Планирана средства за директна плаћања	200.000,00
Планирана средства за кредитну подршку	500.000,00
Планирана средства за подстицаје мерама руралног развоја	88.452.600,00
Планирана средства за посебне подстицаје	100.000,00
Планирана средства за мере које нису предвиђене у оквиру мера директних плаћања и у оквиру мера руралног развоја	0
Пренете обавезе	0

Извор: Програм подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја у 2018. години

Програм подршке веома је исцрпан и доноси мере намењене свим пољопривредним произвођачима на територији оштине.

Директна плаћања мера 100.1.1 - Регрес за репродуктивни материјал – вештачко осемењавање

Планирана је у укупном износу 200.000 динара, интензитет помоћи је 2000 динара за први покушај и 1000 динара за други покушај вештачког осемењавања. На основу расписаних конкурса и одлука објављених у СЛ. 09, 15 и 19 од 2018. године додељених износ средстава по овој мери износио је укупно 23.800 динара или 11,9% од планираних средстава. Број позитивно решених затхеа у 3 конкурса био је 9.

Кредитна подршка 101.2.

Планирана средства 500.000 динара – утрошено 126.732,00 динара (25,35%). Кредитна подршка раписана је у једном конкурс у који су се јавила само 4 ПГ са уредно попуњеним захтевима и остварила су 100% подршку од стране ЈЛС за суфинансирање каматне стопе. Ни ова мера као ни предходна није оправдала планирана средства на основу програма.

Инвестиције у физичка средства пољопривредних газдинстава 101

Ова мера донела је велику могућност улагања у унапређење механизације и опреме којима ПГ располажу. Интензитет помоћи зависио је од врсте производње и представљен је у следећој табели:

Табела 11. Интензитет помоћи мера 101

План радова на заштити, уређењу и коришћењу пољопривредног земљишта						
Намене улагања	Јединица мере	Предрачунска вредност улагања	Сопствено учешће		Други извори	
			дин	%	дин	%
1 Уређење пољопривредног земљишта		6,850,000.00	1,750,000.00		5,100,000.00	
уређење атарских путева	Дужина у км - 2.50	5,000,000.00	1,500,000.00	30	3,500,000.00	70
побољшање квалитета обрадивог пољопривредног земљишта	Број узорака - 50.00	1,850,000.00	250,000.00	14	1,600,000.00	86
2 Заштита пољопривредног земљишта		400,000.00	0.00		400,000.00	
контрола плодности обрадивог пољопривредног земљишта(прве до пете класе),унетог минералног ђубрива и пестицида у обрадиво пољопривредно земљиште	Број узорака - 200.00	400,000.00	0.00	0	400,000.00	100
3 Студијско истраживачки радови који третирају проблематику земљишта		1,000,000.00	1,000,000.00		0.00	
студијско- истраживачки радови из области заштите пољопривредног земљишта	Број радова - 1.00	1,000,000.00	1,000,000.00	100	0.00	0
Укупно (1+2+3)		8,250,000.00	2,750,000.00		5,500,000.00	

СЕКТОР	ПОДСТИЦАЈИ	
	%	Максимальный износ (у динарима)
Млеко	70	400.000,00
Месо	70	400.000,00
Воће, грожђе, поврће	70	400.000,00
Остали усеви (житарице, индустријско, ароматично и др.)	70	400.000,00
Пчеларство	70	150.000,00

Извор: Програм подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја у 2018. години

Носиоцу Одлука о додели подстицаја, кроз инвестициона улагања о пољопривреду општине Мали Зворник за 2018 годину објављених у СЛ 09, 15 и 19 из 2018. године уочени су следећа кретања.

Табела 12. Одобрена средства за меру 101 у 2018 години

Шифра	Мера подршке	Број исплаћених захтева/пријава	Исплаће на средства
101	Инвестиције у физичку имовину пољопривредних газдинстава	60	8.490.964
101.1.1.	Набавка квалитетних приплодних грла млечних раса: говеда, оваца и коза	3	709.015
101.1.1.0.	Машине за допунску обраду земљишта	2	277.240
101.2.1.	Набавку квалитетних приплодних грла говеда, оваца, коза и свиња које се користе за производњу меса	3	509.090
101.4.1.	Подизање нових или обнављање постојећих (крчење и подизање) вишегодишњих засада воћака, хмеља и винове лозе	3	336.294
101.4.2.	Подизање и опремање пластеника за производњу поврћа, воћа, цвећа и расадничку производњу	1	400.000
101.4.8.	Набавка опреме и уређаја за сетву, садњу и мулчирање (са фолијом)	1	166.803
101.4.2.0.	Машине за допунску обраду земљишта	2	240.365
101.4.2.4.	Машине за заштиту биља	4	306.282
101.4.2.5.	Машине за убирање односно скидање усева	1	137.083
101.4.2.8.	Машине, уређаји и опрема за наводњавање усева	8	1.134.478
101.5.1.	Машине за примарну обраду земљишта	4	928.061
101.5.2.	Машине за допунску обраду земљишта	4	580.592

101.5.3.	Машине за ђубрење земљишта	1	119.408
101.5.6.	Машине за заштиту биља	1	118.925
101.5.7.	Машине за убирање односно скидање усева	3	372.457
101.5.10.	Машине и опрема за наводњавање усева	2	289.690
101.6.2.	Набавка опреме за пчеларство	17	1.865.181

Извор: Извештај за Програм подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја у 2018. години

На основу представљених података, владало је велико интересовање пчеларство док су је подбацила је набавка нових машина и механизације. Ово је до некле логично јер су субвенције на нивоу 400.000 динара мале да подмире значајне инвестиције у пољопривредну механизацију за млеко, месо и остале усева. Пчеларство је и препознато као један од значајних развојних приоритета.

Управљање ризицима 104 – Планирана средства 1.950.000

Представља категорију инвестиција у противградну заштиту те у субвенционисање осигурања. За стрелце и противградне ракете планиран је износ 1.750.000 динара, док се осигурање субвенционише са 70% у укупном износу од 200.000 динара. Утрошак средстава за осигурање је транспарентан на основу одлука по конкурсима износи 115.011 динара и износи високих 57,5% искоришћености средстава.

Инвестиције за унапређење и развој руралне инфраструктуре и услуга – 301

Планирана средства опредељена за ову меру у износу од 72.502.000 динара. На основу доступних података види се јасна веза између планирања ове мере и стратешких докумената ЈЛС. Наиме стратешки циљ 1.3. Унапређење инфраструктуре на селима, у оквиру ове мере планирана су средства за реконструкцију у износу 34.000.000 динара, за ППОВ у Сакару планирано је 8.802.000 динара док је за изградњу и реконструкцију водовода планирано укупно 29.700.000 динара. Корисник свих мера је ЈЛС.

Унапређење непољопривредних активности на селу кроз подршку непољопривредним активностима 302

Предложена подршка активностима везаним за рурални туризам, инвестиције у изградњу или опремање постројења за обновљиве изворе енергије, као изградња објеката за оснивање појединих места за директну продају. У току 2018. године расписан је конкурс ову врсту подршке у агротуризму. Износ подршке по захтеву планиран је максимално 400.000 динара у току 2018. било је укупно захтева укупно је додељено 1.199.350,00 динара. Ово је веома важно са становишта развоја руралног туризма који има велики неискоришћени потенцијал у овом крају, те се очекује значајна експанзија ове непољопривредне делатности и веома је важна подршка ЈЛС како индивидуалним РПГ тако и институционална подршка коју побољшање руралне инфраструктуре и уређење нових туристичких садржаја. Јако је важан развој ловног, риболовног и планинарског туризма као и пратећих капацитета у оквиру којих би сеоска газдинства могла остварити профит продајом својих домаћих производа и неискоришћених смештајних

капацитета у оквиру газдинстава. Посебно је интересантан недовољно искоришћен потенцијал бање која се налази у оквиру ЈЛС, језера као и реке Дрине. За све ово су потребна значајна финансијска средства али и препознавање агротуризма као потенцијала развоја.

Економске активности у циљу подизања конкурентности у смислу додавања вредности кроз прераду као и увођење или сертификацију система квалитета хране, органских производа и производа са ознаком географског порекла на газдинствима

Максимални износ по појединачном подстицају је 800.000 динара, било је укупно 2 затхева укупне вредности 1.482.373,00 динара.

Ово је веома значајна мера подршке, како би се на малим газдинствима примарни производи могли прерадити и као такви пласирати на тржиште то могу бити већ поменуте суве шљиве које су се у овом крају већ производиле, затим у колико постоје сушаре у њима се могу уз мала прилагођавања суштити и зачинске биљке или лековито биље убрано на оближњим шумском и ливатском земљишту, као и печурке.

Са становништа прераде она је значајна у свим гранама пољопривреде, у оквиру ЈЛС нема локалних прерадних капацитета за млеко иако их је било, а тренутно се развијају прерадни капацитети за месо. Значајно је напоменути да већина газдинстава пече своју ракију, те ово може бити потенцијални заједнички производ у колико се уреди и стандардизује његова производња. Сви ови производи су повољни као додатна вредност руралном туризму општине.

Анализа Програм подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја по годинама

У 2016. години за Програм подршке планирана су средства у износу од 16.000.000 динара. Поднесено је 112 пријава а 9 је одбачено. Утрошено је 11.515.615,25 динара. Највише средстава опредељено је за Инвестиције у физичку имовину пољопривредних газдинстава преко 10 милиона динара. Мере руралног развоја посебно оне за инвестиције у руралну инфраструктуру нису планиране у оквиру Програма подршке за 2016. годину.

На основу извештаја о утрошку средстава у 2017. години, као и усвојеног програма закључујемо да је већ у 2017. години општина Мали Зворник значајно повећала своју подршку посебно у оквиру мера руралног развоја. Тако је у 2017. години планирано чак 80.500.000 динара, а утрошено је 49.533.464,66 динара. Мере су делом исте као и у 2016 и наредним годинама, а додата је кредитна подршка и мере подршке руралном развоју. Планирање мера у 2017. години рађено је на основу извршења предходне тако да су поједини износи напр. За директна плаћања смањени услед недовољне тражње, а уведене су нове мере.

Износ планираних средстава за 2018. годину премашио је предходну – 89.252.600 динара, утрошено је 49.412.676,76 динара. Од чега је највише издвојено за рурални развој – инвестиције у сеоску инфраструктуру преко 36 милиона, док је за развој пољопривреде- тј. улагања у физичку имовину пољопривредних газдинстава издвојено преко 8.490.000 динара.

На основу анализе мера Програма подршке можемо изнети следеће:

- Веома је позитивно је што је једна изузетно мала ЈЛС из године у годину опредељује значајна средства за подршку мерама пољопривреде и руралном развоју. Мали број ЈЛС опредељује значајна средства за мере руралног развоја.

- Програм је изузетно добро припремљен и сваке године усклађује се на основу извршења предходне. Уз увођење нових мера које су у складу са стратешким циљевима у пољопривреди и руралном развоју општине.
- Програм, конкурси и решења по истима доступни су на интернет сајту, програм се на основу одговора у упитнику промовише у јавности. Сваке године се доноси програм и подноси извештај надлежном Министарству.
- Веома је похвално да је субвенционисање осигурања уврштено у мере подршке и да има високу стопу искоришћености, ово је значајно са становишта да су све воћарске културе без противградних мрежа и да је цела пољопривредна производња веома зависна од количине падавина и излива река и бујичних токова те се ова врста ризика менаџмента која је у Србији мало заступљена, у малом броју ЈЛС подстиче.
- Значајна је подршка развоју пчеларства, руралног туризма и руралне инфраструктуре, у складу је са циљевима СОП и ЦОР.
- Веома је значајно нагласити да у овој малој ЈЛС веома значајна средства планирана али и релизована, што је веома редак случај у ЈЛС. Средства издвојена за Програм подршке износе више од 5% буџета општине.
- Мере наведене у Програму у су у складу са стратешким документима усвојеним од стране ЈЛС као и ЦОР.
- Предложене корекције:
 - У оквиру програма нису дефинисани критеријуми за бодовање што би требало урадити, бар за мере које имају више заинтересованих корисника напр. меру Инвестиције у физичку имовину пољопривредних газдинстава.
 - Током године расписивали су се исти конкурси и по 3 пута, сугестија је да се конкурси оставе отворени дуже отворени, те да се расписују само једном и да се пропише да једно газдинство може поднети захтев само једном током године за одређену меру.
 - Могуће је сузити поједине мере на основу анализе и извештаја Програма подршке за наредне 2 или 3 године што сматрамо да је и интенција ЈЛС у наредном периоду.

Агенда 2030 и циљеви одрживог развоја

Посматрањем циљева одрживог развоја УН у контексту пољопривреде издвајамо посебно циљ **2. Свет без глади: окончати глад, постићи безбедност хране и побољшати исхрану и промовисати одрживу пољопривреду.**

Са становишта примарне пољопривреде и од значаја су посебно следећи подциљеви:

2.3 До краја 2030. удвостручити **пољопривредну продуктивност** и приходе малих произвођача хране, а посебно жена, староседелачког становништва, породичних пољопривредних произвођача, сточара и рибара, између осталог и преко безбедног и једнаког приступа земљишту, других производних ресурса и инпута, знања, финансијских услуга, тржишта и **могућности за остваривање додатне вредности, односно за запошљавање ван пољопривреде.**

2.4 До краја 2030. обезбедити **одрживе системе за производњу хране** и применити флексибилне пољопривредне праксе за повећање продуктивности и производње, које помажу у одржавању екосистема, које јачају капацитет за **прилагођавање климатским променама**, екстремним временским

условима, сушама, поплавама и осталим елементарним непогодама, односно које прогресивно побољшавају квалитет земљишта и тла.

2.5 До краја 2020. одржавати **генетску разноликост** семена, култивисаних биљака и узгајаних и домаћих животиња, односно њихових сродних дивљих врста, између осталог и преко правилно вођених и разноврсних банака семена и биљака на националним, регионалним и међународном нивоу, и обезбедити приступ користима, односно правично и равноправно дељење користи које проистичу из коришћења генетских ресурса и са њима повезаних традиционалних облика знања, а према међународном договору.

•2.а **Повећати инвестирање**, између осталог и преко унапређивања међународне сарадње, у сеоску инфраструктуру, пољопривредна истраживања и саветодавне услуге, развој технологије и банака биљног и сточног генетског материјала како би се унапредили пољопривредни производни капацитети у земљама у развоју, а посебно у најнеразвијенијим земљама.

Локализација циљева одрживог развоја

СТРАТЕШКИ ЦИЉ: Успостављен одрживи развој и конкурентност очувањем животне средине и локалних специфичности које ће довести до побољшања стандарда живота људи у руралу.

Подизање конкурентности породичних газдинстава у пољопривредној производњи

- Развијен и организован пласман пољопривредних производа у складу са природним и економским окружењем
- Изграђени прерађивачки капацитети (прерада воћа, поврћа и шумских плодова као индустријски објекти и прерадни капацитети на пољопривредним газдинствима)
- Унапређена производња рибе (пастрмке) на рекама (рибњацима)
- Успостављен систем прикупљања, откупа и чувања и пласмана шумских плодова
- Подстицање програма изградње капацитета за откуп, прераду и пласман пчелињих производа

Диверзификација руралне економије

- Промоција предузетништва, посебно оснивању и развоју микро предузећа за еколошки безбедну прераду локалних пољопривредних, шумских и минералних сировина
- Развој сеоског туризма и комплементарних делатности у ловству, риболову и сл.
- Развој производње и промоцији традиционалних локалних производа
- Развој удружења пољопривредних произвођача у разним областима: задруга пчелара, произвођачи јагодичастог воћа, сакупљача шумских плодова
- Развој старих заната и других производних и услужних делатности на селу, ради повећања запослености и доходака на локалном нивоу

Локалне активности

- Суфинансирање и финансијску подршку породичним пољопривредним произвођачима.
 - ЈЛС је препознало циљ 2.3. и спроводи га у складу са својим могућностима у оквиру својих Програма подршке.
- Развој непољопривредних делатности и диверзификација доходака
 - кроз агротуризам или прерађивачке капацитете у оквиру домаћинства те запошљавање ван пољопривредних делатности на селу.
- Трансфер знања
 - Потребно је повећати трансфер знања посебно са становишта увођења нове флексибилније пољопривредне праксе као и нових агротехничких мера које иду у корак

са климатским променама – с тога је важно рецимо пружити подршку наводњавању, развоју производње заштићеним условима као и сакупљачкој пољопривреди.

- Очување аутохтоних раса стоке као и поспешивање сејања и сађења аутохтоних врста биљака.
- Очување еколошког система кроз одрживу пољопривреду
 - одрживо коришћење потенцијала река, језера а посебно шумског земљишта на територији ЈЛС. Посебно су значајни напори ЈЛС да суфинансира развој пчеларства, томе би требало додати и органску пољопривреду као и сакупљање и гајење печурака, шумског воћа и лековитих трава.

Подизање нивоа квалитета живота у руралним срединама

- Унапређење инфраструктуре
- Побољшање доступности сеоског становништва здравственој заштити, образовном систему, културно- просветним институцијама и другим јавним службама
- Унапређење друштвеног статуса становништва организовањем разних спортских и културних догађаја
- Локалне активности

Активности које ЈЛС пеузима

- Инвестирање у руралну инфраструктуру
 - је од веома великог значаја са становишта циљева одрживог развоја и тиче се побољшања квалитета живота на селу кроз обезбеђивање што ширег опсега услуга које су доступне урбаном становништву као и кроз развој сеоске инфраструктуре. ЈЛС Мали Зворник таргетирала је ову потребу и у складу са својим могућностима ради на реализацији овог циља.

Прилози:

1. Упитник за вредновање учинака ЈЛС у области пољопривреде и руралног развоја – Мали Зворник.
2. Програм подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја и извештаји о реализацији.
3. Извод из ЦОРа УН.